

QORAQALPOG'ISTON O'LKASHUNOSLIK MATERIALLARI ASOSIDA INGLIZ TILI DARSLARIDA O'QUV VAZIFALARI VA MASHQLAR TIZIMINI LOYIHALASHNING LINGVODIDAKTIK ASOSLARI

Yesemuratov Azizbek Abdimurat o'g'li

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti doktoranti

Annotatsiya. *Maqolada o'lkashunoslik materiallari asosida ingliz tili darslari uchun ishlab chiqilgan o'quv vazifalari va mashqlar tizimi ta'riflanadi hamda ularning lingvodidaktik va tarbiyaviy imkoniyatlari tahlil qilinadi. Yondashuv zamonaviy chet tilini o'qitishning kommunikativ, kompetensiyaviy va madaniyatlararo tamoyillariga tayanadi hamda o'quvchilarning shaxsiy va mintaqaviy tajribasini ta'lim mazmuni bilan integratsiyalashga qaratilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, Qoraqalpog'iston o'lkashunoslik materiallariga asoslangan topshiriq va mashqlar o'quvchilarda til ko'nikmalari bilan birga madaniyatlararo sezgirlik, fuqarolik pozitsiyasi va o'z yurtini ingliz tilida ifodalashga bo'lgan motivatsiyani kuchaytiradi.*

Kalit so'zlar: *o'lkashunoslik materiallari; ingliz tili ta'limi; o'quv vazifalari; mashqlar tizimi; lingvodidaktika; madaniyatlararo kompetensiya; Qoraqalpog'iston.*

Аннотация. *В статье рассматривается система учебных заданий и упражнений по английскому языку, разработанная на основе страноведческого (краеведческого) материала, и анализируются её лингводидактические и воспитательные возможности. Подход опирается на современные коммуникативные, компетентностные и межкультурные принципы обучения иностранным языкам и ориентирован на интеграцию личного и регионального опыта учащихся с содержанием обучения. Полученные результаты показывают, что задания и упражнения, основанные на материаловедении Каракалпакстана, способствуют развитию у школьников не только языковых умений, но и межкультурной чувствительности, гражданской позиции и мотивации представлять свой край на английском языке.*

Ключевые слова: *страноведческий материал; обучение английскому языку; учебные задания; система упражнений; лингводидактика; межкультурная компетентность; Каракалпакстан.*

Abstract. *The article describes a system of English language tasks and exercises designed on the basis of local lore (regional studies) materials and analyzes its linguodidactic and educational potential. The approach is grounded in contemporary communicative, competence-based and intercultural principles of foreign language teaching and aims at integrating learners' personal and regional experience into the content of instruction. The findings indicate that tasks and exercises based on Karakalpakstan-related materials foster not only learners' language skills, but also*

their intercultural awareness, civic stance and motivation to represent their homeland in English.

Keywords: *local lore materials; English language teaching; learning tasks; system of exercises; linguodidactics; intercultural competence; Karakalpakstan.*

Kirish

So‘nggi yillarda O‘zbekiston umumiy o‘rta ta‘lim tizimida chet tillarni, xususan ingliz tilini o‘qitishda o‘lkashunoslik materiallaridan foydalanish masalasi alohida dolzarb yo‘nalish sifatida qaralmoqda. Davlat ta‘lim standartlari, umumta‘lim dasturlari hamda «Uzbekistan–2030» strategik hujjatlarida o‘quvchilarda milliy va fuqarolik o‘zlikni, madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishga alohida urg‘u berilishi o‘lkashunoslik materiallarining didaktik imkoniyatlarini chuqur ochib berishni talab etadi.

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab maktablarda ingliz tili darslari mazmuni asosan chet mamlakatlar madaniyati va global mavzularga qaratilgan bo‘lib, o‘quvchilarning o‘z mahalliy ijtimoiy-madaniy tajribasi yetarlicha faollashtirilmaydi. Natijada, til va madaniyatlararo kompetensiyalarni integrativ rivojlantirish imkoniyatlari to‘liq ishga solinmaydi. Ayniqsa, Qoraqalpog‘iston singari o‘ziga xos tarixiy-madaniy merosga ega hududlarda o‘lkashunoslik materiallari asosida maxsus o‘quv vazifalari va mashqlar tizimini yaratish zarurati sezilmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi – o‘lkashunoslik materiallari asosida ingliz tili darslari uchun ishlab chiqilgan o‘quv vazifalari va mashqlar to‘plamini ta‘riflash hamda ularning lingvodidaktik va tarbiyaviy jihatdan tahlilini berishdir. Maqolada o‘quv vazifalari tizimining mazmun, tuzilma va metodik xususiyatlari, shuningdek, uning yuqori sinf o‘quvchilarida til va madaniyatlararo kompetensiyalarni rivojlantirishdagi o‘rni yoritiladi.

Nazariy-metodik asoslar

O‘lkashunoslik materiallari pedagogik adabiyotda o‘quvchilarning yashab turgan hududi tabiat, tarix, iqtisodiy hayot, milliy qadriyatlar va madaniyatini o‘z ichiga olgan axborot manbalari sifatida talqin etiladi. Bunday materiallar, bir tomondan, o‘quvchining shaxsiy tajribasi va identiteti bilan bevosita bog‘langan bo‘lib, o‘qitishning motivatsion asosini mustahkamlaydi; boshqa tomondan esa til ta‘limida real kommunikativ vaziyatlar yaratish uchun boy kontekst vazifasini bajaradi.

Zamonaviy lingvodidaktik yondashuvlar chet tilini o‘qitishda quyidagi tamoyillarga alohida e‘tibor qaratadi: kommunikativlik, madaniyatlararo yo‘naltirilganlik, shaxsga yo‘naltirilganlik, fanlararo integratsiya va kompetensiyaviylik. Shu nuqtai nazardan, o‘lkashunoslik materiallariga tayangan o‘quv vazifalari:

til birliklarini real muloqot kontekstida qo‘llash;

o‘quvchilarning o‘z hududi haqidagi bilimlarini ingliz tilida ifodalash va boshqa mamlakatlar bilan taqqoslash;

madaniyatlararo sezgirlik, tolerantlik va fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi.

Qoraqalpog‘iston o‘lkashunosligi, jumladan Berdaq merosi, mahalliy tarix, ekologik vaziyat (Orolbo‘yi), xalq an‘analari va etnografik xususiyatlar ingliz tili darslari mazmunini mazmunan boyitish, o‘quvchilarni «o‘z yurtining ingliz tilidagi ovozi» sifatida shakllantirish uchun katta imkoniyatlar beradi.

O‘lkashunoslikka asoslangan o‘quv vazifalarini loyihalash

Maqolada taklif etilayotgan o‘quv vazifalari tizimi «oddiydan murakkabga», «reproduktivdan ijodiy faoliyatga» tamoyillari asosida bosqichma-bosqich loyihalashtirildi. Loyihalash jarayonida quyidagi mezonlar asosiy deb olindi:

mavzuning o‘quv dasturi va sinf darajasiga mosligi;
til materiali (leksika, grammatika, nutq tuzilmalari)ning o‘zlashtirish darajasi;
mintaqaviy mazmunning tarbiyaviy va madaniyatlararo salohiyati;
topshiriqni bajarish jarayonida o‘quvchining mustaqil va ijodiy ishtirokini ta’minlash.

Tizim tarkibida quyidagi turlardagi vazifa va mashqlar ajratildi:

Axborot-topshiriqlar (information-gap tasks): Masalan, «My hometown: then and now» mavzusida ikki o‘quvchiga Qoraqalpog‘istonning turli davrlardagi iqtisodiy yoki ekologik holati bo‘yicha turlicha ma’lumot beriladi; ular savol-javob orqali ma’lumotni to‘ldiradi va yakuniy suratni tiklaydi.

Taqqoslash va tahlil vazifalari: O‘quvchilar «Local traditions vs global culture» mavzusida Berdaq ijodida aks etgan qadriyatlarni zamonaviy yoshlar hayoti bilan taqqoslaydi, o‘xshash va farqli jihatlarni Venn diagramma yoki jadvalda ingliz tilida ifodalaydi.

Rol o‘yinlari va muloqot vazifalari: «Cultural mediator» ssenariysi asosida bitta o‘quvchi chet ellik mehmon, boshqasi esa Qoraqalpog‘istonlik gid sifatida o‘z hududining tarixi, Berdaq hayoti va Orolbo‘yi muammolari haqida ma’lumot beradi, savollarga javob beradi.

Loyiha va tadqiqot vazifalari: «Digital local guide in English» loyihasi doirasida kichik guruhlar Qoraqalpog‘istondagi muayyan joy (masalan, Berdaq muzeyi, Orolbo‘yi ekologik zonalari, tarixiy yodgorliklar) haqida ingliz tilida raqamli taqdimot, broshyura yoki video rolik tayyorlaydi.

Refleksiv yozma mashqlar: «What does my homeland mean to me?» mavzusida o‘quvchilar o‘z shaxsiy tajribasi, oilaviy an‘analari va Berdaq g‘oyalarini bog‘lagan holda qisqa esse yozadilar; bu bilan ular til, shaxsiy tajriba va madaniy qadriyatlarni bir butun jarayon sifatida anglaydi.

Mashqlar to‘plamining lingvodidaktik tahlili

Yaratilgan o‘quv vazifalari va mashqlar to‘plami lingvodidaktik nuqtai nazardan quyidagi jihatlari bo‘yicha tahlil qilindi:

1. **Til materialining tizimliliği.** Mashqlar leksik va grammatik birliklarni o'z ichiga olgan, ammo ular alohida emas, balki real kommunikativ vaziyatlar kontekstida berilgan. Masalan, «rivers, lakes, desert, delta» kabi atamalar Orolbo'yi va Amudaryo hududi bilan bog'liq matnlar, «justice, responsibility, honesty» kabi so'zlar esa Berdaq g'oyalari asosida beriladi.

2. **Nutq faoliyati turlarining integratsiyasi.** Har bir blokda o'qish, tinglab tushunish, gapirish va yozish turlari o'zaro bog'liq holda rejalashtirilgan. Masalan, o'qilgan matn asosida avval savol-javob, so'ngra juftlikda dialog, yakunda esa yozma refleksiya tashkil etiladi.

3. **Madaniyatlararo komponentning chuqurligi.** Mashqlar o'quvchini faqat faktlarni yodlashga emas, balki o'z va boshqa madaniyatlarni qiyoslash, muammoli savollarga javob izlash, shaxsiy pozitsiyasini asoslashga undaydi. «Berdaq's values in today's life» kabi topshiriqlar o'quvchini tarixiy majmua va zamonaviy ijtimoiy muhit o'rtasida ko'prik qurishga majbur qiladi.

4. **Shaxsga yo'naltirilgan va refleksiv xususiyat.** Loyiha va yozma topshiriqlar o'quvchilarning shaxsiy tajribasi, oilaviy tarix va mahalliy muhit bilan bevosita bog'langan. Bu esa motivatsiyani oshiradi va chet tilini «begona» emas, balki o'z dunyosini ifoda etish vositasi sifatida qabul qilishga yordam beradi.

5. **Fanlararo aloqadorlik.** O'lkashunoslik materiallari tarix, geografiya, adabiyot, ekologiya fanlari bilan integratsiyada qo'llangan. Masalan, Orolbo'yi muammosi haqidagi matnlar geografiya va biologiya bilimlarini faollashtiradi, Berdaq hayoti va davri esa tarix darslari bilan bog'lanadi.

Dastlabki amaliy natijalar (qisqa)

Dars amaliyotida sinab ko'rilgan mashqlar tizimi o'quvchilarning:
mahalliy realiyalarni ingliz tilida ifodalashga bo'lgan qiziqishi oshganini;
o'z hududi haqida chet elliklar bilan muloqot qilishga psixologik tayyorligi kuchayganini;

madaniyatlararo savollarga nisbatan fikr bildirish va taqqoslash ko'nikmalari ijobiy dinamikaga ega bo'lganini ko'rsatdi.

O'qituvchilar fikricha, bunday o'lkashunoslikka asoslangan mashqlar darsning tarbiyaviy ta'sirini kuchaytirish bilan birga, til o'rganish jarayonini mazmunan «jonlantiradi», o'quvchilarning mustaqil izlanuvchanligini oshiradi. Shu bilan birga, materiallarni tanlash va tayyorlash ko'pincha o'qituvchidan qo'shimcha vaqt, lokal manbalar bilan ishlash malakasini talab qilishi aniqlangan.

Xulosa

O'lkashunoslik materiallari asosida loyihalashtirilgan o'quv vazifalari va mashqlar tizimi ingliz tili darslarining mazmunini boyitish, o'quvchilarda til va madaniyatlararo kompetensiyani integrativ tarzda shakllantirish uchun samarali vosita ekanligi aniqlandi. Tizim o'zbek ta'lim siyosatida belgilangan maqsadlar – milliy identitetni

mustahkamlash, global kommunikativ makonga kirish va raqamli hamkorlikka tayyorgarlik – bilan uyg'unlikda ishlaydi.

Maqolada tavsiflangan yondashuv:

ta'lim mazmunini o'quvchining shaxsiy va mintaqaviy tajribasi bilan bog'lash;
chet tilini faqat «xorijiy madaniyat oynasi» emas, balki «o'z yurti va xalqini dunyoga tanitish vositasi» sifatida talqin etish;

fanlararo integratsiya orqali til ta'limining tarbiyaviy salohiyatini to'liqroq ishga solish imkonini beradi.

Kelgusida tadqiqotni kengroq tajriba-sinov ishlariga yoyish, raqamli o'lkashunoslik resurslari (interaktiv xaritalar, virtual ekskursiyalar, onlayn loyihalar) asosida yangi mashq turlarini ishlab chiqish, shuningdek, o'qituvchilar uchun maxsus metodik qo'llanmalar yaratish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Bibliografik ro'yxat

1. Arzieva, B. A. (2023). The role of intercultural competence in foreign language teaching. *Foreign Languages in Uzbekistan*, 6(3), 112–118.
2. Avazmatova, M. (2021). Foreign language teaching in Uzbekistan. *International Journal of Actual Problems of Modern Science, Education and Training*, 2(5), 45–49.
3. Buxorov, S. R. (2024). O'lkashunoslik materiallari asosida chet tilini o'qitishning lingvodidaktik asoslari. *Lingvodidaktikaning dolzarb muammolari to'plami*. Toshkent: Tsuull nashriyoti.
4. Yesemuratov A., Karamatdinova N. Pedagogical Conditions For Digitalization Of The Karakalpak Language. *Наука и инновации в системе образования*, 2024. 40-43.